

УДК [130.2:821.131.1-1'04.09](450)"1321/2021"Данте(092)
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.13>

УНІВЕРСАЛІЗМ ФЕНОМЕНУ ДАНТЕ: ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНІ СМИСЛИ У ВІЗУАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ

Ольга Ліщинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Стаття присвячена феномену творчої постаті Данте на вшанування генія до 700-ліття смерті. Розкрито актуальну і позачасову увагу до творчості великого італійця. Виділено головні дантівські інтерпретації у царині візуального мистецтва від епохи Данте до наших днів: Ботічеллі, Страдано, Блейк, Доре, Бугеро, Гуттузо, Далі, Раушенберг та ін. Виокремлено три ключові тези феномену мистецької Дантеани: 1) фундаментальність самої постаті Данте; 2) сукупна культурна значущість поеми «Божественна комедія»; 3) універсалізм ідейного ядра поеми. Показано, що Данте постає ідейним містком між епохами Середньовіччя і Ренесансу, фундаментом і орієнтиром європейської культури. Підкреслена значущість поеми, зумовлена її енциклопедичністю, багатосенсовністю, семантичним багатством. Універсалізм провідних ідей поеми визначений спонукою до самопізнання, осмислення людської величчя і ніцості, ідеалом чистої піднесеної любові та патріотизму. З'ясовано, що візуальна Дантеана репрезентує вище наведені ключові тези універсальності феномену великого італійця. Проаналізовано українську Дантеану, яка розпочинається з літератури: Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, Т. Осьмачки, Л. Костенко, В. Стуса, О. Ірванця, шістдесятників і митців діаспори. Показано значний внесок українського перекладацтва творів Данте (І. Франко, В. Самійленко, П. Карманський, М. Рильський, Є. Дроб'язко) і науковий доробок українського дантезнавця М. Стріхи. Проаналізована візуальна українська Дантеана, де переважає графічний жанр: твори Г. Гавриленка, М. Шармили, О. Петрової. Прослідковано, що О. Петрова поєднала образотворчу Дантеану з її науковим вивченням, захистила ґрунтовне дисертаційне дослідження про мистецькі інтерпретації творів Данте, а також опублікувала відповідну монографію. Простежено мистецьке опрацювання творів великого італійця нашими сучасниками (Ю. Козаком, Г. Данчишин), які актуалізують вічні ідеї в зрозумілі сьогоденню образи і символи.

Ключові слова: Данте, «Божественна комедія», «Пекло», візуальне мистецтво, універсалізм, любов, патріотизм.

Актуальність і непроминаючу вагу творчості Данте Аліг'єрі засвідчує всечасова увага до його доробку. У 2021 р. виповнилося 700 років з дня смерті Данте Аліг'єрі. Вшановували видатного італійського поета по всьому світу. Так, в Італії 2021 р. проголошено роком Данте. В Україні на сцені Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка презентували прем'єру балету «Данте». У Музеї книги і друкарства (м. Київ) представили виставку «Данте – поет бажання». Пам'ятник італійського скульптора А. Галлі «Зустріч Данте і Беатріче» відкрили у с. Радовель Олешківського району на Житомирщині на території взірцевого ліцею. На початку лютого 2022 р. стартував міжнародний проєкт – італійсько-українська виставка «Бачення Данте» (Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України).

Звернення до величної постаті Данте, його ідей та смислів простежуємо у всіх царинах культури. Плідною сторінкою Дантеани є візуальне мистецтво. Дантівські

інтерпретації розпочинають митці-сучасники великого флорентійця і продовжують наступники: Джотто, Орканьї, Ботічеллі, Сіньйорі, Рафаель, Делакруа, Блейк, Доре, Роден, Енгр, Росетті та ін. Так, Сандро Ботічеллі – автор майже сотні ілюстрацій до творів Данте, а його картини з відтворенням пекла вважають чи не найбільш точним відображенням дантівських [11]. Ботічеллі є автором всевітньо відомого портрету поета «Ritratto di Dante Alighieri». Фламандський живописець Страдано (Страданус), що жив на межі XVI-XVII ст., опрацював дантівські сцени пекла і творив демонічні образи й ландшафти Inferno. В. Блейк, англійський живописець і гравер XVIII-XIX ст., ілюстрував «Божественну комедію» для видання 1825 р. Г. Доре, французький митець XIX ст., створив серію гравюр до «Пекла», «Чистилища» і «Раю» Данте. В. Бугеро (Бугро), французький художник XIX ст., увійшов в історію мистецтва як автор одного з найвиразніших і емоційно напружених тематичних творів – картини «Данте і Вергілій у пеклі». Франц фон Байрос, австрійський художник епохи декадансу, до 600-літньої річниці смерті поета проілюстрував «Божественну комедію». У XX ст. цей список поповнюється новими іменами – головно, це представники різних течій модернізму, як от Гложник, Гросс, Гуттузо, Далі, Де Кіріко, Раушенберг, Северіні та ін.

Твори Данте стали невичерпним джерелом творчого натхнення на тисячу років уперед завдяки непересічному масштабу постаті і смислому багатству «Божественної комедії».

Вважаємо за доцільне виокремити три ключові тези, довкола яких твориться феномен мистецької Дантеани: 1) постать автора, 2) сукупна значущість «Божественної комедії», 3) універсалізм ідейного ядра поеми [див. 3].

Постать Данте якісно вирізняється на тлі епохи і становить своєрідний культурний фундамент. «Божественна комедія» розкриває культурний ландшафт данівської епохи. А світоглядна модель, закладена автором, не лише уможливило компонування усього відомого в Середньовіччі в єдину цілісну унікальну картину світу, а й служить своєрідним містком між двома великими епохами.

Другий виокремлений блок пов'язаний з констатацією значущості епохального твору. Беручи за орієнтир середньовічні суми, «Комедія» демонструє сукупність знань з різних царин: богослов'я, філософії, етики, а також фізики, геометрії, космології, мінералогії та ін. Твір вирізняється неймовірною складністю, багатосенсовністю, семантичним багатством. Наповнена вічними ідеями патріотизму, сили і незламності Італії і її народу. Одночасно є потенційним генератором креативних ідей і смислів, поема у різні епохи і при кожному індивідуальному прочитанні розкривається новим актуальним сенсом. Являє собою мозаїчну сукупність символів, алегорій, метафор і здогадів щодо вирішення найрізноманітніших проблем.

Третя ключова теза – універсалізм провідної ідеї «Божественної комедії» – забезпечується спонукою пізнати себе, здійснити подорож у глибини власного ества. Порушує вічну тему величчя і нищотності людини. Наголошує на моральних чеснотах як фундаментальній основі світобудови. Окреслює архетип високого почуття любові, потрактованого як чистий піднесений ідеал. Отож, феноменальна постать Данте і універсальна всеохопність «Божественної комедії» потенційно закріпили її постійну актуалізацію.

Живописна Дантеана репрезентує усі вище наведені тези універсальної значущості поета і його доробку. Їх візуалізація у XX столітті, за словами української філософині, мистецтвознавиці О. Петрової, розпочинається з творів польського ілюстратора поеми С. Мрожевського [2, с. 79]. Митець протягом тридцяти років працював над «Божественною комедією» і створив цикл зі ста гравюр поеми, наповнивши свої твори релігійно-поетичним

сенсом поеми. Ця тематика об'єднує й інших польських митців: К. Брандла, М. Котарбінського, Є. Панка.

Дантеану минулого сторіччя представляють ліногравюри словацького художника В. Гложника, виконані у стилі експресіонізму [2, с. 79]. Р. Гуттузо – автор тисячі малюнків та композицій до «Божественної комедії». О. Петрова наводить вислів Р. Гуттузо, що принципи ілюстрування поеми митець намагався знайти в Данте, насамперед все те, що в людському серці не змінюється ніколи, показати не тільки середньовічний світ, а саме ті незмінні почуття, які однаково характерні й для людини чотирнадцятого сторіччя, і для людини сьогодення [цит. за 2, с. 79].

Чи не найвідомішими актуалізатором дантівського доробку у візуальному мистецтві в ХХ ст. є Сальвадор Далі, який ще з раннього дитинства захоплювався величною постаттю Данте. До 700-річчя від дня народження великого флорентійця С. Далі створив ілюстрації до «Божественної комедії» в жанрі кольорової ксилографії на замовлення Італійського державного інституту друку. Робота над цим проектом тривала з 1951 до 1963 рр. У числі ілюстрацій до поеми митець зобразив портрет Данте. Цей лаконічний і виразний малюнок вражає геніальністю: кількома чіткими лініями, кольоровим світло-тінями досягнуто неперевершеного ефекту максимально органічного зображення великого поета.

Інтерес до творчості Далі і його версії Дантеани не вщухає донині. Очевидно, зустріч двох геніїв, незважаючи на відокремленість у просторі і часі, які титульно представляють свої народи і культури, збуває поціновувачів мистецтва. Свідченням цього може бути виставка творів Далі в Музеї українського живопису в Дніпрі у 2018 р. Музейний простір заповнила сотня графічних відбитків, експозиційно розділених у трьох тематичних площинах: Пекло, Чистилище і Рай. Відкриття мистецької події супроводжувалося перформансом української дизайнерки М. Стешенко, в основі її колекції обіграно образ Беатріче і показано трансформації жінки від прекрасної, але внутрішньо невільної ув'язненої різноманітними умовностями, дами до емансипованої свободної особистості.

Ще однією резонансною мистецькою подією стала експериментальна цифрова виставка Dali.Digital.Surrealism (Київ, культурно-мистецький комплекс ARTarea, жовтень 2019 р.). Виставка являла собою грандіозний відео-арт: естампи Далі до поеми Данте з допомогою елементів доповненої реальності оживали і творили неповторне видовище.

Повертаючись до мистецької Дантеани ХХ ст., варто згадати американського художника Р. Раушенберга, який у 1959-1960 рр. створив тридцять чотири ілюстрації до «Пекла» Данте [10]. Працюючи в постнекласичній манері на межі емоційного експресіонізму, поп-арту, художник підійшов до завдання в оригінальний спосіб. Використав метод фротажу – на папір вводив мотузки, тканину і відбитки фотографій сучасних політичних діячів, журналістів, спортсменів та акторів. Кожну ілюстрацію треба читати від верхнього лівого кута до нижнього правого. Прочитання супроводжується неоднозначністю і багатоваріантністю. Окремі епізоди зливаються в єдину оповідь, показують розріз повсякденного життя нинішнього суспільства і препарують його проблеми та вади. Як наслідок, підміняючи прекрасне категоріями шокуючого, іронічного, пародійного, змішуючи високе і профанне митець сміливо інтерпретує класичний твір, новачіно подає традиційне.

Одна з ілюстрацій, присвячена сьомому колу пекла, розкриває політичні погляди Раушенберга. Тут уособленням Данте стає образ Джона Кеннеді (як шукача справедливості та правди), Вергілія – образ державного діяча А. Стівенсона, знущання тиранічних душ втілює образ Річарда Ніксона з пістолетом (як відомо Ніксон був противником Кеннеді на президентських виборах 1960 р.) [10].

Нещодавно аргентинський художник М. Себаллос створив серію з дванадцяти ілюстрацій на основі поеми Данте Аліг'єрі. Його візуальна мова робить «Божественну комедію» зрозумілою і доступною для широкого загалу людей. Для досягнення мети – якомога наочніше і виразніше показати сучасним людям головні ідеї твору – автор використовує чітку кольорову символіку (червоний, жовтий, зелений), оперує впізнаваними знаками й образами, що розкодовують складні метафори й алегорії поеми.

У 2014 р. в Музеї сучасного мистецтва (ММК) у Франкфурті відбулася виставка-інтерпретація «Божественної комедії» за участі п'ятдесяти митців з двадцяти африканських країн [12]. Експозицію склали двадцять три роботи, створені для цієї події. Це візуальні об'єкти засновані на зорових ілюзіях і оптичних ефектах; серед робіт – колаж, що відсилає до сюжету тайної вечері; є твори з різними варіантами потрактування смерті, як от людський силует з пакетом для покупок на голові, чи обезголовлені дуелянти в яскравих атракційних костюмах зі спрямованими один на одного пістолетами. Великий інтерес відвідувачів викликала скульптура Р. Віллафейна, що імітувала купу людських голів у човні. Автор прагнув показати нікчемність людського життя, що врешті зводиться до поховання на кладовищі незалежно від того, ким була людина за життя і чим займалася. Куратори виставки відзначають, що пісок як матеріал використано задля підкреслення ідеї швидкоплинності часу.

Отже, Дантеана доби постмодерну задіює широку палітру засобів змалювання Пекла, Чистилища і Раю: від простої і зрозумілої мови коміксів до складних інтертекстуальних арт-об'єктних нашарувань, гетерогенності і полістилізму, перформативності і цифрових технологій.

Не менш цікавою і багатою є українська Дантеана. Вочевидь, розпочинається вона з літератури і досить повно представлена в цьому виді мистецтва.

Так, Т. Шевченко згадував Данте у листах, цитував і переказував рядки з «Божественної комедії», на думку дослідників [5, с. 10], перша частина цього твору нагадувала йому панораму трагедій і лихоліть українського народу, підтвердження чого знаходимо у поемі «Іржавець»:

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказати
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме б пекло можна! А Данта старого
Полупанком нашим можна здивувати.

І. Франко, починаючи з 1907 р., на сторінках «Літературно-Наукового Вісника» публікував ряд своїх «студій» про Данте і його час. Згодом ці статті поет переробив, доповнив перекладом фрагменту «Божественної комедії», а також аналізом ліричної і дидактичної поезії Данте і видав у форматі книги «Данте Аліг'єрі» (Львів, 1913 р.) [8].

До творчості Данте вдавалися письменники П. Куліш, Леся Українка, Т. Осьмачка, Гео Шкурупій, В. Вер, І. Костецький, М. Москаленко, М. Руденко, Л. Костенко, В. Стус, О. Ірванець та ін. М. Стріха – автор ґрунтовної монографії на цю тему «Данте й українська література: досвід рецепції на тлі «запізнілого націєтворення»» – прослідковує дантівську тему також у творчості українських шістдесятників, дисидентів та митців діаспори [див. 7]. Автор монографії звертається до феномену українського перекладацтва творів Данте: І. Франко, В. Самійленко, П. Карманський, М. Рильський, а також С. Дроб'язко – творця насьогодні єдиного повного українського перекладу поеми. Усе це М. Стріха вважає важливим чинником формування модерної української нації, адже «для кожної національної

культури історія її Дантіани є водночас своєрідним літописом власного націєтворення [7, с. 8]. Тут знову варто означити універсальну значущість твору, пронизаного патріотизмом і ідеєю консолідації народу в єдиному суголосному пориві. М. Стріха переконаний, що великий флорентієць відомий своєю політичною активністю, був прихильником партії білих гвельфів, прихильників союзу з папським Римом. Високий патріотизм Данте націлений на творення єдиної Італії як держави італійської мови і він надихав на боротьбу нації, що прагнути політичної єдності і звільнення з-під чужоземного гніту [4]. До слова, політичний вектор творчості Данте оспівав Дж. Байрон у творі «Пророцтво Данте», де поет звертається до ідей об'єднання і звільнення Італії.

Образотворча українська Дантеана являє цікаву і різноманітну сторінку нашого візуального мистецтва. У репрезентації творів великого флорентійця українськими митцями переважає графічний жанр.

У 1965 р. збірник творів Данте Аліг'єрі «Vita Nova. Нове життя» постав у графічному оформленні Г. Гавриленка. Мистецтвознавиця О. Петрова оцінює гавриленківський стиль як «монументальний ліризм»; за її словами художник творить елегійний гармонійний образ Данте, заглибленого у сферу інтимних почувань [6, с. 84].

В оформленні цього твору Г. Гавриленко втілює ідеї світла та гармонії. І це дуже вдале і органічне рішення, адже «Vita Nova» вважається прообразом психологічного роману і є першою в європейській літературі автобіографічною повістю. Як справедливо підкреслює М. Бардік, твір присвяченою змалюванню власних почуттів, кохання не вигаданого, а реального, повного внутрішніх колізій, такого, що здійснило еволюцію і підштовхнуло автора до самоаналізу [1, с. 50].

М. Шармила також створив ілюстрації до «Vita Nuova» у 1979 р. та «Божественної комедії» у 1986 р. Порівняння серій ілюстрацій М. Шармили засвідчує еволюцію творчої манери майстра: від тонкого ліризму у розкритті образу Беатріче в серії «Нове життя» до експресивних рвучких творів, що передають складну палітру почуттів і пристрастей, в ілюстраціях до «Комедії» [9].

Візуальна Дантеана масштабно представлена творами О. Петрової, яка у 1968-70-х рр. проілюструвала «Божественну комедію». Ілюстрації виставлялися у 1975 р. у Флоренції, там вони отримали позитивні відгуки в італійських медіа, художніх колах, і навіть від Папи Римського. Проте тогочасний радянський режим затаврував твори як сюрреалістичні, відтак, ідейно ворожі. Мисткиня втратила можливість публікувати ілюстрації, більше того, її усунули від мистецького і громадського життя.

О. Петрова не покинула ідею дослідження творчої спадщини Данте, вона вступила до аспірантури московського Всесоюзного інституту історії мистецтв і під керівництвом доктора мистецтвознавства А. Чегодаєва успішно завершила дисертаційне дослідження «Данте Аліг'єрі в тлумаченні художників» («Божественна комедія» в образотворчому мистецтві XIV-XX ст.) [див. 3, с. 256]. Врешті, через три десятки років, у 2009 р., праця О. Петрової «"Комедія" Данте Аліг'єрі: мистецький коментар XIV-XX століть», з 178 авторськими ілюстраціями, була представлена широкому загалу.

Продовженням графічної оповіді Дантеани є твори Ю. Козака, сина відомого митця Едварда Козака (Ека). Художник створив близько двадцяти графічних листів («Пекло» («Божественна комедія»), 2007 р., видавництво УКУ). Художник слідом за автором занурює нас в глибини зла і нищості, проводячи дев'ятьма колами пекла. Лаконічною мовою, в чорно-білій гамі змальовує реалістичні портрети Данте, його провідника Вергілія, коханої Беатріче; окреслює алегорично-символічні образи грішників, демона Харона, судді Міноса, кентавра Хірона.

Львівська мисткиня Г. Данчишин до 700-ліття написання «Божественної комедії» (2015 р.) створила дев'ять робіт: кола пекла та людські вади (жадібність, червоугіддя, моральна деградація) і актуалізувала їх сучасними символами (грошовими купюрами, фаст-фудом, логотипами соцмереж, товарами відомих брендів). Композиційним та ідейним осердям серії творів художниця представила Біблію, як символ чистоти, праведності та всечасовий моральний орієнтир.

Підсумовуючи, варто відзначити актуальність та універсальність Дантеани, філософсько-естетичні смисли якої закладені величчю постаті Данте і його епохального твору, наповненого злободенною проблематикою героїзму і безчестя, величі і ницості, любові і відрази. Візуально-мистецькі репрезентації представлені у часопросторі від епохи Данте і донині: Ботічеллі, Рафаель, Делакруа, Блейк, Далі, а також Гавриленко, Петрова, Шамрила та ін.

Список використаної літератури

1. Бардік М. Діалог культур: європейське Середньовіччя в образах українського художника Григорія Гавриленка // *Арт-простір: науковий журнал*. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. Вип. 2. С. 46–52.
2. Білоусов А. Світова мистецька Дантеана у дослідженні Ольги Петрової // *Світогляд*. 2010. № 5. С. 70–80. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2010-25-5/svit-2010-25-5-70-bilousov.pdf>
3. Ліщинська О. Дантеана в сучасному українському мистецтві (до 700-ліття Данте Аліг'єрі) // *Тези звітної наукової конференції філософського факультету* / Відп. за випуск Л. Рижак, Н. Жигайло. Львів, 2021. С. 255–257. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Tezy-konferentsii-2021.pdf>
4. О'Лір О. «Пекло» Данте: версія Максима Стріхи // *День*. 20 вересня 2013. URL: <https://m.day.kyiv.ua/ru/article/kultura/ad-dante-versiya-maksima-strihy>
5. Паламар С. Тарас Шевченко в контексті європейської культури // *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 5. С. 8–10.
6. Петрова О. Данте в контексті європейської образотворчості // *Наукові записки. Теорія та історія культури*. 2002. Том 20–21. С. 81–86. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8616/Petrova_Dante_v_konteksti.pdf
7. Стріха М. Данте й українська література: Досвід – запізнілого націєтворення. К. : Критика, 2003. 168 с.
8. Сюдюков І. Франко про Данте // *День*. 22 лютого 2003. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/franko-pro-dante>
9. Шамрила М. Екслібриси // *Галерея мистецтв*. URL: <https://www.volart.com.ua/art/shamryla/>
10. Gilbert G. The hell of modern media: on Robert Rauschenberg's Dante series. URL: <https://www.theartnewspaper.com/review/the-hell-of-modern-media-on-robert-rauschenbergs-dante-series>
11. Harris G. How Sandro Botticelli brought Dante's Divine Comedy to life. URL: <https://www.theartnewspaper.com/2021/04/07/extract-or-how-sandro-botticelli-brought-dantes-divine-comedy-to-life>
12. Kammann P. Die Göttliche Komödie im MMK Frankfurt // *FeuilletonFrankfurt. Das Magazin für Kunst, Kultur & LebensArt*. 6 Juni 2014. URL: <https://www.feuilletonfrankfurt.de/2014/06/06/die-goettliche-komoedie-im-mmk-frankfurt-2/>

THE UNIVERSALISM OF THE DANTE PHENOMENON: PHILOSOPHICAL AND AESTHETIC MEANINGS IN VISUAL ART

Olha Lishchynska

*Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

In the article, the author turns to the phenomenon of the creative figure of Dante to honor the genius before the 700th anniversary of his death. The article reveals the current and timeless attention to the work of the great Italian. The author singles out the main interpretations of Dante in the field of visual art from the era of Dante to the present day: Botticelli, Stradano, Blake, Doré, Bouguereau, Guttuso, Dali, Rauschenberg, and others. The article highlights three key theses of the artistic Dantean phenomenon: 1) the fundamentality of the figure of Dante himself; 2) the cultural significance of the poem "Divine Comedy"; 3) universalism of the ideological core of the poem. The article shows that Dante is an ideological bridge between the Middle Ages and the Renaissance, the foundation and reference point of European culture. The significance of the poem, its encyclopedic nature, polysemy, and semantic richness are emphasized. The universalism of the leading ideas of the poem is determined by the task of self-discovery, the understanding of the features of human nature from greatness to lowliness, and the ideal of pure sublime love and patriotism. The author finds out that the visual of Dantean represents the above-mentioned key theses of the universality of the phenomenon of the great Italian. The Ukrainian Dantean is analyzed, which begins with the literature of T. Shevchenko, P. Kulish, I. Franko, Lesia Ukrainka, T. Osmachka, L. Kostenko, V. Stus, O. Irvanets, the sixties and artists of the diaspora. The author shows the significant contribution of the Ukrainian translation of Dante's works (I. Franko, V. Samiylenko, P. Karmanskyi, M. Rylskyi, Y. Drobyazko) and the scientific achievements of the Ukrainian Dante scholar M. Strikha. Analyzed visual Ukrainian Dantean, primarily graphic genre: works of H. Havrylenko, M. Sharmila, O. Petrova. It was observed that O. Petrova combined the artistic Dantean with its scientific study, defended a thorough dissertation study on the artistic interpretations of Dante's works, and also published a corresponding monograph. The article traces the artistic processing of the works of the great Italian by our contemporaries (Y. Kozak, H. Danchyshyn), who actualize eternal ideas into understandable images and symbols of today.

Key words: Dante, "Divine Comedy", "Hell", visual art, universalism, love, patriotism.